

CAPUT X.

Alia est humanorum actuum affectio, qua validi dicuntur, aut nulli.

ARGUMENTUM.

LIV. Notio actus validi et irriti.
LV. Ad valorem actus requiritur primo jus agentis.
LVI. Secundo, consensus agentium.
LVII. Tertio, apta materia, quæ in actionem et contractum cadat.

LVIII. Non valent, quæ vi metuve grâvi et injusto fiunt.
LIX. Quod prohibitum, non idcirco generatim irritum est.

§. LIV.

ACTUS VALIDI dicuntur, qui effectum suum moralem, ad quem destinantur, nempe jus, aut obligationem reipsa aut gignunt, extinguunt, firmant, novant, aut quoquo modo afficiunt. Contra *nulli* sunt, si carent effectu illo morali. Qua in re duo sunt spectanda :

(a) Habeatne is actus, de quo sermo est, *substantiam* suam, aut *formam substantialem*, ut vocant; quia sine forma res esse non potest. Actus nullus erit, qui eam formam non habet. Nec interest, seu forma per ipsam negotii actusque naturam, seu hominum vel Dei voluntate sit constituta; modo forma sit hujusmodi, sine qua res, vel actus esse, ac nomine suo designari non potest (1).

(b) Præterea in actibus, ac negotiis inter homines gestis, si, valeantne, an nulli sint, ambigitur, considerari debet, 1. jus agentis, 2. materia, quam attingit negotium, 3. consensus eorum, inter quos negotium agitur. Atque hæc deinceps explicatius sunt tractanda. Perfrequens enim ea de re incidit controversia.

(1) Sic formam jure constitutam habent adoptio, electio, testamenta, sacramenta. Aliquando eadem ex natura et fine interno negotii colligitur. Fac, rem ea conditione vendi alteri, ut accipiens ejus dominium non acquirat; profecto non erit hoc negotium emtio-venditio, ac, si ita nuncupatur, inanis lusus et abusus vocabuli erit. *l. cum manu. 80 §. 3. D. de contrahenda emtione*; aut fac ita rem (saltem quæ pecunia non sit) deponi apud alterum, ut in hunc dominium transeat depositæ rei. Certe id egreditur depositi notissimos terminos. *l. Lucius. 24. D. depositi*. A substantia actus separari ac distingui solet id, quod ob assiduum aut frequentiore agendi usum actui quodammodo naturale est, etsi abesse possit, quin actus concidat, et nullus sit.

§. LV. Si quis eorum, inter quos versatur actio, jure aut facultate morali caret, dandi quidquam, vel acquirendi, obligationis suscipiendæ, vel alteri imponendæ; nullus est actus, perinde ac si gestus omnino non esset. Ut igitur vim habeat, valeatque, quod agitur, necesse est, ejusmodi jus agendi, vel recipiendi quidquam (sive connatum sive acquisitum sit) aut habilitatem, seu capacitatem utraque ex parte præsto esse; si deficiat vel una ex parte, actus ipse deficit, nullusque est (1).

(1) Hoc principio nititur regula 79 in VI. « Nemo potest plus juris transferre » in alium, quam sibi competere dignoscatur. » Hoc etiam sensu verissima est regula 64 ibid. « quæ contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi. » Denique et regula 52 ib. « Non præstat impedimentum, quod de jure non sortitur effectum. » idem exprimitur C. quod autem. 5 de jure patronatus: « pro non dato » habetur, quod ab illo datur, qui non potest de jure donare. » Consonat C. cura 11. eod. Exemplo pariter sunt testamenta, quæ, ut valeant, necessaria est testabilitas activa et passiva. Similiter philosophatur Pufendorfius *de J. N. et G. l. III. C. VI. §. 10.* « Cum obligatio semper referatur ad alium, cui » quid est præstandum; adeoque illi respondeat in altero jus, cujus vi exigere » queat obligationis impletionem; non sufficit ad eandem generandam, ut in » uno sint principia obligationem producentia; sed in altero quoque requiruntur » tur principia ad jus quærendum idonea; citra jus quippe obligationi respondens » dens nulla intelligi potest obligatio; et nihil debeo, si nemo jure me possere » cere quid potest. » Hoc etiam loco revocandum est in memoriam, esse jura quædam, quæ abdicari, et penitus vel etiam ex parte communicari cum aliis non possunt (§. XIX.).

§. LVI. Quando a *consensu agentium* pendent actus, non præstito vero consensu ejusque declaratione, nulli sunt.

(a) Ad consensum satis non est, si quis propositum in animo habeat facere quidquam, aut narret quid facere cogitet, sed voluntas interna efficac desideratur, quæ id spectat, et efficit, ad quod agens tendit, nempe conferre jus, aut imponere obligationem. Declarationem hujus voluntatis, quæ fit per signa, necessariam facit ipsa natura hominum. Votum quidem seu promissio Deo fieri potest solo animo et cogitatione, homini non item. An, qui tacet, consentire videatur, ex adjunctis rei colligendum est, hominumve legibus.

(b) Sunt negotia, in quibus consensu maxime *personali* opus est, quique suppleri non potest auctoritate aliorum, aut voluntate etiam summo imperio pollentium; uti fit in contrahendis matrimoniis, faciendis votis, suscipiendis sacris mysteriis. Consensus *præsumtus*, si re ipsa deficit, consensus non est, nihilque operatur naturaliter.

jure ; neque in adventio statu valere potest tum , quando consensum personalem actus requirit.

(c) Consensui plura officiant , uti alienatio mentis (1) , aut cum ebrietas exilium menti indicit ; verbo , cum usus deficit rationis. Cum incertum sit , quo tempore ratio satis illucescat teneræ ætati ; ideirco leges provident pupillis et minoribus (2).

(d) Verus consensus non est , qui in animo non est , sed in lingua vel signis hæret , quibus is fingitur. Est autem fingendi ratio duplex ; primo , cum quis agit , uti agi solet ab aliis , vultque actum edere , ac obligationem suscipere , sic tamen , ut eam implendi voluntatem non habeat. Dein cum quis in animo refragatur penitus , neque obligari omnino vult , aut actum eo modo gerere , quemadmodum solet ab aliis , etsi totum mente contineat. Atque hæc posterior fictio officit actui , eumque nullum facit , non prior illa. Sunt , qui externa consensus signa sine interno annutu ac consensu sufficere putent , ut actus vim habeat. Id quidem in multis casibus , ceu matrimonio , votis etc. aperte falsum est , eademque est ratio actuum aliorum. Neque in ea opinione sum , ut necessariam esse dicam voluntatem *expressam* sese obligandi , modo quis agere velit eo modo , quo fit ab aliis idem agentibus. In foro quidem externo præsumtio fit de consensu interno ex signis eum indicantibus (3).

(e) Vulgo dicitur : *nullus est consensus errantis : voluntas ad non cogitata non extenditur : actus non operantur ultra intentionem agentium* ; ut proin error , ignorantia , dolus ab altero interpositus actum videantur facere nullum. Verum magno acumine opus est in re hac dijudicanda , ne humanorum actuum et negotiorum pars ingens periclitetur , suaque firmitate ac robore exuatur , contra ac vero congruit. Ac primo spectanda est *præsens* voluntas agentium , non ea , quæ *extitura* esset posita conditione , vel notitia certa. Grotius ait : *si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti , quod non ita se habeat , naturaliter nullam ejus esse vim ; quia omnino promissor non consensit in promissum , nisi sub quadam conditione , quæ re ipsa non extitit* (4). Sed porta aperienda non est hujusce generis interpretationibus , quibus infringitur actuum firmitas , ac turbatur humanum commercium. Homines enim diversis occasionibus , causis , opinionibus veris aut falsis impelluntur ad tractandum inter se , ac perquam varios sibimet fines præfigunt , quorum ratio in mutuis conventionibus haberi non potest , nisi expresse inferantur negotio , aut in eo per sese inclusa sint.

(f) Pufendorfius discrimen statuit inter conventiones mutuas , quæ intra terminos promissionis hærent , et alias jam impletas , ac datas executioni. Sic enim existimat : si quis falsa opinione inducitur ad agendum velpromittendum , interest sitne res etiam tum integra , an secus. Priore casu æquum est , ut penitendi facultas detur ; præsertim si quis , dum ad paciscendum accedit , qua causa ad hoc impulsus fuerit , præ se ferat ; uti si cui peregre versanti falsus nun-

cus affertur , equos domi periisse ; idque præ se ferens alios coemat : falsitatem nuncii dein ante comperiat , quam pretii et equorum facta traditio sit. Tum quidem ad implendum contractum adigi non debet ; quoniam sciente venditore , nuncii veritatem , tanquam conditionem tacite posuit ; etsi ad id , quod interest , vel ad sarcendum damnnum , siquod accepit venditor , teneatur. At si res integra non est , sed præstatio jam facta et pecuniæ et equorum , tunc non potest ad reddendam pecuniam et recipiendos equos compelli venditor , nec qui erravit , rescissionem contractus petere , nisi quantum ex humanitate velit venditor. Ita Pufendorfius (5). Sine dubio interest inter actus *promissorios* et *executorios* ; illis , cum in futurum spectent , fere inserta intelligitur conditio : *rebus sic stantibus*. In his vero , qui jus vel dominium rei jam recepit , ejus incommoda fert , uti et commoda. Cæterum in actibus etiam promissoriis , ea , quæ ad essentiam negotii non spectant , nec expresse designata , ac velut in conditionem assumpta sunt , actum non vitiant , licet forte alter de iis , dum paciscitur , tacite cogitavit. Ita ipsemet Pufendorfius (6). Totum ergo , quod superius dixerat , eo recidit , ut ambiguum sit , siquis tractando causam impulsivam narrarit , et alteri prodiderit , utrumne eam hoc ipso videatur in pactum deduxisse , ac instar conditionis posuisse , quæ deficiente etiam actus deficeret. Id nisi pateat ex adjunctis , actus manebit , etsi ea causa concidat. Secus novum onus (nempe penitendi , ac resiliendi a conventionione) imponeretur alteri , in quod ab eo consensum non est. Quapropter æquitati consentanea est decisio Celsi Jcti : *quidquid adstringendæ obligationis est , id nisi palam verbis exprimat , omissum intelligendum est* (7).

(g) Si error contingit circa ipsam rem , de qua convenitur , vulgo inter *substantialia* et *accidentalialia* seu qualitates rei distinguunt ; ac si in corpore seu materia erratum est , nihil debetur ; quia actus nullus est. Uti si vitrum vel orichalcum obrudatur volenti habere gemmam vel aurum (8) ; atque eo casu res ipsa in se dolum habet , etsi neuter animum fraudandi habuerit. Idem contingit , si qualitas primaria lex contractus sit , et in pactum deducatur. *Plerasque enim res aliquando propter accessiones emimus ; sicut cum domus propter marmora , et statuas , et tabulas pictas ematur* (9). Si igitur mensam quadrangularem expetam , non teneor rotundam accipere.

(1) C. Dilectus. 24. de Sponsal.

(2) Grotius de J. B. et P. L. II. C. XI. §. V.

(3) Ita habet L. Labeo. §. 2. de suppellectili legata : « equidem non arbitror , quemquam dicere , quod non sentiret , ut maxime nomine usus sit , quo id appellari solet : nam vocis ministerio utimur : cæterum nemo existimandus est » dixisse , quod non mente agitaverit. » Adde l. generaliter. 13. in fin. C. de non numerata pecunia. Quæ eadem lex adducitur C. per tuas. 10. de Probat. his verbis : « cum nimis indignum sit , juxta legitimas sanctiones , ut , quod sua quisque voce dilucide protestatus est , in eundem casum proprio valeat testimonio infirmare. » Periculum non est , ne si internus consensus ad firmitatem

actus requiratur, de quo constare aliis non potest, propterea apud homines omnia in incertum revocentur. Pauci enim ita fingere norunt, ut factis et dictis animo ac voluntate expresse refragentur; sed fere sistant in perfido proposito non implendi, ad quod sese adstringunt. Dein quid commodi habet fingens, quando et in foro externo præsumtio fit de interno consensu, et idem jure naturæ, si ad tollendum damnum necesse est, per se teneatur, vere deinceps consentire? citra commodum autem peccare velle, dæmonum proprium est, non hominum. Exemplum de necessitate consensus interni et indicis fictionis extat C. tua nos. 26. de sponsal.

(4) *Grotius loco mox adducto §. VI.* Ibidem refertur ex Cicerone *l. I. de Oratore ad Q. fratrem* causa militis, de cujus morte, cum domum falsus ab exercitu nunciis venisset, et pater ejus re credita testamentum mutasset, et, quem ei visum esset, hæredem fecisset, essetque ipse mortuus etc. *Sed Thomæ Inst. Jurispr. Div. l. 2. C. 7. n. 44. observat*, casum istum huc non pertinere; quoniam ultimarum voluntatum quoad interpretationem alia est ratio, quam promissionum et contractuum.

(5) *De J. N. et G. l. III. C. VI. §. 7.*

(6) *Ibid. §. 8. in fine.*

(7) *L. quidquid. 99. D. de V. O. Ejusdem sententiæ est C. 57. de R. J. in VI.* Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda.

(8) *L. in venditionibus. 9. D. de contrah. emtione. Adde ex eodem titulo leges 10, 11, 14, 41. §. 1.*

(9) *L. si in emtione. 34. D. de contrah. emtione. Res in se dolum habere dicitur l. siquis. 36. D. de V. O.*

§. LVII. Tertium, quod in firmitate actuum examini debet, est materia actus; ea materia duplicis est generis, facta et res, uti a factis seu operis distinguuntur; hæc enim duo ab hominibus inter se communicari possunt, et in commercium veniunt. Quando res promittitur vel traditur, magis ipsa spectatur tanquam materia actus, quam factum promissionis vel traditionis: potestque ipsa res appellari materia *remota* actus, ipsa promissio vel traditio, *proxima*. De materia igitur actuum, si firmi, an nulli sint, dubitatur, hæc ponenda maxime videntur.

(a) Promissio præstandi ejus, quod fieri non potest (sensu morali) aut certo tempore fieri non potest, nulla est; ac censetur ea conditio, *si fieri omnino possit*, per se inhærere in quavis promissione.

(b) *Turpe dico*, quidquid lege quacunque vetitum est. Nullum autem turpe apta est materia promissionis. Igitur turpis promissio, id est, promissio facti legibus vetiti, vitio materiæ nulla est. Neque enim jus aut obligationem parit (§. XIII. e.). Accedit, quod quæ turpia sunt, non censeantur fieri omnino posse (1); proindeque ex num. præc. nec materia sunt apta, quæ in commercium cadat. Nec vero, si unus turpe factum patravit, propterea alter

rem vel operam mutuo promissam præstare tenebitur. Valet enim hic illud: *non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit* (2). Imo vel ipsa obligatio sic extitura alliceret ad turpia committenda, noxiaque esset humano generi. Igitur intelligi non potest ea unquam existere cit. §. XIII.

(c) In conventionibus onerosis, in quibus nullus eorum, qui inter se de negotio tractant, operam vel rem liberaliter, ac benefice præstare cogitat, necessaria est æqualitas præstationum; proindeque æquiparatio et æstimatio rerum, aut operarum inter se, aut rerum cum operis requiritur. Quod si igitur istiusmodi sit forma conventionis, seu permutationis, emtionis, venditionis, in qua alter contrahentium nihil reipsa dat, vel accipit, etsi videatur dare quidquam, vel accipere, deficit materia actus; igitur actus ipse nullus est; uti fit in usura, quæ vere usura est, in pretio dato pro redimenda injusta vexatione, ac quotiescunque statuitur pretium pro re aut facto, quæ aliunde jam debentur. Hinc leges monent, non nudam traditionem rei ab altero alteri factam spectari oportere, sed titulum, seu rationem, ex qua justitia traditionis intelligatur (3).

(d) Sunt res quædam extra hominum commercium positæ, vel natura, vel positiva Dei, aut hominum lege. Ergo nec istæ materia actuum esse possunt, qui earum naturæ, vel legi divinæ, aut humanæ repugnant (4).

(1) Sic diserte jus naturæ declaratur a Papiniano l. filius. 15. D. de conditionibus institut. « Quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, et (ut generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt: nec facere nos posse credendum est. »

(2) *C. 18. de R. J. in VI.*

(3) *L. nunquam. 31. D. de acquir. rer. domin.*

(4) Exemplo est simoniaca pactio vel præstatio, quæ nec in promittente, nec dante vel accipiente quidquam juris vel obligationis producit.

§. LVIII. Hujus loci propria videtur esse controversia *de his, quæ vi, metusve causa fiunt*; quæ est inscriptio tituli XL. l. I. Decretalium. Ac inprimis, cum inter vim ac vim sit differentia (1), agitur duntaxat de metu gravi et injuste incusso (§. XXXIV.) ad extorquendum actum, ad quem consensus liber ac metu vacuus postea non accesserit; quemadmodum fieri aliquando potest, quando metus purgari dicitur (2). Certum porro est, nullo metu voluntarium tolli, nisi forte rationis tolleretur usus perturbatione nimia. Quapropter consensus per se in actu, qui metu fit, non deficit, nisi ejus naturæ censeatur negotium, quod singu-

larem ac plenam libertatem, animique propensionem poscat (3). Nihilominus, *utcumque voluntarius dicatur actus, qui gravi et injusto metu extorquetur, si alia ex ratione extorquenti debitus non est, jure naturali nullus censeri debet.* Nam

(a) Ejusmodi actus nullum omnino jus parit extorquenti, rem metu promissam exigendi, vel metu extortam retinendi. Quali enim jure gaudebit is, qui eodem tempore obligatione constringitur naturali et immutabili, et non inferendi metum, et illatum tollendi, et omni onere et incommodo liberandi eum, qui metum injuste passus est. Extreme inter se pugnant hæc duo, tenere quempiam sibi devinctum, et obligatum dictante natura, et approbante ejus auctore, eodemque tempore a natura, ejusque auctore obligari, ut idem servetur ac fiat immunis ab omni vinculo, et obligatione. Non inficiantur hanc obligationem adversarii hujus theses; qui igitur agnoscere possunt obligationem ex metu oriri? Hæc quidem, si pugnantia non sunt; nescio, quæ major pugna et apertior in re morali excogitari queat.

(b) Non sinunt utique leges hominum, ut obtentu metus ab inita conventionem suo ipsius judicio discedat quisque (4). At cognito metu gravi rescindi jubent, quidquid actum est. Fac igitur, judicem et magnitudinem et injustitiam metus videre indubitato, nec improbare tamen, ac dissolvere, quidquid metu promissum aut præstitum est: quis non clamabit continuo, ab ipso iudice approbari iniquitatem, foveri injustitias, hominum improbitatem, ac libidinem quidvis audendi excitari et accendi? quo igitur pacto id, quod nefaria vi, ac scelere gestum est, approbari a summo Deo, ratum haberi, ac decreto voluntatis æternæ muniri poterit?

(c) Jura omnia et obligationes ex pactis provenientes ad beatitatem humani generis a natura constitutæ sunt. Erit igitur necessarium ad felicitatem hominum, ut, quæ injuste et violente facta sunt, eadem firma sint, utque impudentissimus quisque ipso in furore suo atque importunitate, vitæ et rerum præsidium habeat? Istiusmodi jus, quod ex injuria provenit, quid est aliud, si rite expendatur, quam illicium sceleris, innocentiae laqueus, audaciæ stimulus, rapinarum atque oppressionum incitamentum? Multa hujusmodi deduci ex principiis poterunt (§. XIII. e.) indicatis. Accedit, quod promissionis aut præstationis, quæ injusto metu extorquetur, reipsa materia deficiat. Nam qui metu inductus promittit quidquam, vel præstat, quid agere cogitur, nisi ut securitatem, ut salutem, ut vitam redimat, eas nempe res, quas jure suo tenet, quin comparare pretio debeat, nisi, quod suum est, cogere emere (5).

(d) Non igitur vitio consensus nulla dicimus, quæ vi metuque gesta sunt, sed quod materia et maxime jus deficiat in altero vim inferente. Atque inde conficitur, firmos esse actus, qui fiunt metu juste incusso, nempe ab eo, qui imperio et jure cogendi pollet, aut forte etiam ab eo, qui jus perfectum habet obtinendi id, quod vi extorquet. Pariter, si cui me obstringam propter effugiendum metum a tertio incussum, non instigante vel colludente eo, cui me obstringo, dubium non est, me teneri ea obligatione; quia nihil eidem obest, quo minus jus adversum me acquirat. Atque is merito, quæ mihi præstitit, imputare potest, quod ipsius auxilio ad discutiendum præsens periculum sim usus (6).

(e) E contrario, si vis inferitur in commodum tertii, ut ei quid promittatur, vel præstetur, nihil is quoque juris acquirit. Hinc recte pronunciant leges Romanæ, nihil interesse, quis metum incusserit, ubi scilicet nemini fuit jus metum intentandi (7). Ac Seneca: *æque dignus est, inquit, pœna, qui ipse vim adhibet, et qui ab alio admota ad lucrum suum utitur* (8).

(f) Utrum jusjurandum, quod promissionibus firmandis maxime addi solet, confirmet ea, quæ vi extorta sunt, hoc loco, quo ejus notio explicata non est, satis definiri nequit; illud annotasse satis est, quod vulgo statuitur, jusjurandum sequi naturam actus, cui adjectum est; ac si conventionibus inter homines initis adjicitur, Deum censeri obligare in commodum eorum, qui inter se convenere; ac si mutuo consensu dissolvant, quod ante actum est, vim quoque juramenti cessare. Unde haud ægre perspiciet quisquam, quando actus est nullus, neque humano generi commodum ac salutare est, ut firmitatem habeat, non posse eidem ex jurejurando novum robur accrescere (9).

(g) Ut paucis complectamur, quæ de actibus metu gestis dicta sunt, ea nullius roboris censenda sunt positis hisce tribus: si moraliter certum est, eum, qui metum incussit, *nullo jure* id fecisse: si metum intulit, qui cadat in constantem virum: si quod metu actum vel conventum est, eo depulso non ratum est habitum, verbis expressis aut factis consensum subsequentem indicantibus (10). Quid? si is, qui metum passus est, postea actum sibi utilem videat, et ratum habere velit, cogeturne alter stare contractu? haud dubie positivo jure in pœnam: naturali autem, quando in priore voluntate etiam tum perseverat, aut aliter illatam injuriam reparare nequit.

(1) *C. de muliere. 6. de sponsal.*

(2) *C. 6. mox cit. et C. ad id. 21. eod.* Quando novus et ultroneus consensus sublato metu accedit, adeoque nova causa per se jus parere idonea, necesse videtur, ut is signis quibusdam declaretur; quia alias alter de jure suo certus esse nequit. Verum ut id verbis fiat, necesse non est, cum etiam alia hic signa sufficere possint, puta, si promissor depulso metu, vel errore cognito (eadem enim utrinque ratio est) ultro rem præstet, aut super jam exhibitam re controversiam

non moveat, cum commode posset, aut si post de eadem re cum altero tractet, tanquam tali, quam is jure possideat. Ita Pufendorf. l. III. C. VI. §. 14.

(3) Qui huic sententiæ generatim adversantur, idem tamen vota, sponsalia, matrimonium, professionem religiosam excipiunt, atque his casibus a nobis stant.

(4) Hisce legibus facile constat ratio. Nam cum vis illata, ac delictum non præsumatur, et exceptio metus dubiam habere disceptationem possit, eoquod fatuitati potius quidvis metuentium, quam injuriæ sæpe adscribi possit, quod vi ac metu gestum dicitur; idcirco in statu adventitio æquum est, id sustineri tantisper, donec a judice super metu illato cognoscatur. Exemplum præbet C. cum dilectus. 6. de his, quæ vi metusve causa. Conf. §. XXXIV. g. Ex hoc tamen non consequitur, ut Pufendorfius ait loc. cit. §. 12. ejusmodi pacto, ut et aliis negotiis, quæ per exceptionem peremptoriam possunt elidi, intrinsicam vim obligandi inesse; cum istæ exceptionum ambages magis ad usum fori civilis, quam simplicitatem juris naturalis pertineant, saltem ubi agitur inter eos, qui communem judicem non agnoscunt.

(5) Nihil igitur momenti habet, quod Grotius l. II. C. XI. §. VII. asserit: seposita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuire, eum, qui metu promisit aliquid, obligari; quia consensus adfuit. Nam obligationi jus respondeat necesse est; quod si oriri non potest, nec obligatio nascetur. Demum et apta tractandi materia negotiis, ac conventis substrata esse debet. Neque ob eam causam, quod ei, qui vim patitur, concessum, ac licitum sit promittere, ac dare latroni, continuo infertur penes hunc jus esse idem exigendi, vel acceptandi, vel retinendi, aut penes alterum esse obligationem, ut det.

(6) Si quem conduxero, ut iter facienti contra latrones adsit, sine dubio promisso ac pacto standum mihi est. Imo ingrati animi, non solum perfidiæ crimen contrahit, qui angustus in rebus constitutus alios in auxilium vocat largis promissis; postea vero, quam eorum ope periculum evasit, moras neclere solvendo instituit.

(7) L. item. 14. §. 3. D. quod metus caus. gest. erit: in hac actione non quaeritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit; sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim; et ex hac eum, qui convenitur, etsi crimine caret, lucrum tamen sensisse.

(8) Seneca Excerpt. Controv. l. IV. C. 3.

(9) Exemplum istiusmodi juramenti vi extorti recenset Hartzheim T. III. Concil. german. p. 189. Arnulphus quidam Comes episcopum Leodiensem ad Apostolicam sedem proficiscentem deprædatus est, ac jurare compulit, se res ablatas nunquam repetiturum. Re delata ad S. Gregorium P. VII, is episcopo rescripsit in hunc modum: « De juramenti injustissima obligatione dilectioni tuæ sic respondemus, non debere existimari, eam ullis juramenti vinculis posse teneri, quæ tam nefandissime coacta juraverat. Unde et apostolica te auctoritate absolvimus, ut non tuæ, aut alicujus conscientia ob hoc videaris annexus, aut debitor esse. »

(10) Provide ad hunc locum annotat P. Zech de Jure Rer. Eccles. Sect. IV. §. 241, paulo aliter de pactis publicis et fœderibus pacis esse ratiocinandum.

§. LIX. De actibus lege prohibitis controversia solet agitari ad hunc maxime locum pertinens, utrumne iidem ob hanc causam, quod prohibiti sint, pariter irriti ac nulli censeri debeant. Responsum accommodabo præsentis loco, de illis nempe actibus potissimum agendo, qui vetantur naturali lege:

(a) Quæ ob internam turpitudinem prohibita sunt necessario, uti promissa et pacta turpia, nequeunt ullum habere effectum moralem; quapropter si prohibita sint, erunt etiam irrita non tam quia prohibita, sed quia ii, qui de illis inter se tractant, jure ac facultate morali carent, utpote contraria obligatione affecti circa actionem eandem; atque hoc sensu verissima est regula 64 in VI, quæ contra jus fiunt (facultatem moralem) debent utique pro infectis haberi.

(b) Siquid lege prohibetur, non quod in se malum sit, sed ob adjuncta actionis vel agentis, aut ob fines malos, quos idem sibi præfixit; non continuo hac prohibitionem jus agendi seu connatum, seu acquisitum tollitur; nam interest inter jus, rectumque usum juris (1), et facultas legitima, quæ necessaria est ad firmitatem actus, segreganda est a licentia, et honestate et moralitate completa actionum (2), quæ non modo ex facultate morali agendi, sed ex adjunctis præterea, et finibus agentium colligenda est.

(c) Quando actus promissorius et executivus non attingunt rem eandem, vel jus idem, fieri potest, ut validus sit actus executivus, etsi fiat contra fidem promisso datam, proindeque contra legem vetantem (3).

(d) Intelligi non potest, quomodo seipsum inhabilem quis faciat sola voluntate, ut non idem voluntate contraria posteriore denuo habilis, et jure agendi præditus censeatur (4). Jura libertatis non abdicantur sola voluntate agentis, sed quia transferuntur in alium, eoque modo agens contrariæ obligationi subjicitur, vel lege quadam Dei aut hominum, quæ ita expresse prohibeat, ut, quod contra fit, simul velit infirmum ac nullum; nam

(e) Prohibitionum earum, quæ legibus positivis Dei, vel hominum fiunt, quidam gradus possunt concipi; eritque gradus ultimus, si, quod contra legem fit, simul irritetur; sola autem prohibitio hunc gradum non indicat, vel per se includit; quia fieri potest, ut graviora incommoda inferrentur, si pro nullo habeatur, quod male gestum est, quam si idem tolleretur (5). Quapropter videndum est, quatenus lex prohibeat quidquam, utrumne eousque, ut nullum reddat, quod contra fit.

(f) Quia ejusdem actus multiplex effectus moralis esse potest; fieri potest, ut unus alterve tollatur per legem positivam, quin alter concidat, proveniens fortassis ex lege naturali (6). Erit igitur hoc etiam ex capite dispiciendum, quatenus actus sit infirmatus per legem.

(g) Si cui actui lege divina, vel humana sit constituta forma sua substantialis; hac posita ponetur actus, etsi forte non debito modo, ac contra præscriptum legis sit positus. Ex hac causa multa suppetunt eorum exempla, quæ prohibita, non continuo irrita sunt.

(1) Supra §. XIII. f.

(2) Dum quis res suas prodigit, aut ob malos fines expendit, nemini hoc solo fit injuria, neque qui liberaliter aut cum onere accepit, tenetur ad restituendum. *C. unic. de voto et voti red. in VI* matrimonium initum post simplex castitatis votum, agnoscitur validum, etsi vetitum id esse naturali obligatione voti minime dubium sit; neque probabili ratione dici potest, hujusmodi matrimonii contractum, si lege naturæ nullus esset, ex humano jure firmitatem accipere. Valde quippe insolens est, ut quæ a natura discinduntur, ea voluntaria hominum, vel Dei lege consolidentur.

(3) Contractus sponsalium et matrimonii non idem objectum est; neque enim promissione sponsalitia abdicatur, et transfertur jus illud ad conjugales actus, quemadmodum idem fit in matrimonio. Etsi igitur post inita cum persona quadam sponsalia vetitum sit contra fidem priori datam matrimonium ipsum inire cum alia; non tamen, si istuc fiat, irritum erit; cum transferatur jus, quod ante non abdicatum, ac translatum, etiam tum in potestate erat transferentis. Ejusmodi jura, quamdiu in alterum translata non sunt, neque per legem positivam affecta vinculo quodam, sola facta promissione ligantur quoque modo, non ita extinguuntur, vel cohibentur, ut valide tradi non possint alteri contra fidem prioris promissionis. Hinc *cit. C. unic. de voto* Pontifex declarat, solemnitatem voti, qua matrimonium postea initum dirimitur, ex solo jure ecclesiastico proficisci.

(4) *Supra §. XV. b.* Si quod jus in alienam potestatem non transiit, qui id tenet, sola voluntate sua eo non excidit: cum posterior voluntas eandem, quam prior, vim habeat. Fit hoc casu perinde, ac in humanis legibus quam plurimis, quæ perpetuo valituræ dicuntur; sæpe tamen eadem, qua latæ sunt, aut pari auctoritate revocantur.

(5) Matrimonia clandestina sancta Dei ecclesia ex justissimis causis semper detestata est, atque prohibuit; eadem tamen rata, et vera erant matrimonia, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit. Verum cum sancta synodus animadverteret, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam jam non prodesse, tum primum ad ea irritanda processit. *Concil. Trid. Sess. 24. C. I. de reform. matr.* Gravatis alieno ære semper vetitum erat, creditoribus elusis religionem quandam in claustro profiteri; si quis tamen obæratu id fecerat, a nemine censebatur nihil egisse. Sixtus P. V. irritam istiusmodi hominum professionem fecit lege lata A. 1587. At Clemens P. VIII. rigorem hujus legis ad terminos juris prioris reduxit sublata irritatione, relictis poenis aliis a Sixto constitutis. Prohibuerat Innocentius IV, ne procuraciones a visitoribus ecclesiarum in pecunia, sed in victualibus tantum, neve alia munera ab iisdem reciperentur. *C. Romana Ecclesia. 1. §. 5. de censibus in VI.* At S. Gregorius X., cum exigeret perversorum audacia, sola delictorum hujusmodi prohibitionem non contentus, præcepit, ut, quidquid receptum esset, atque alterum tantum, restitueretur ecclesiæ, a qua receptum fuerat. Jus igitur recipienti ita seu abstulit, seu cohibuit, ut suum non faceret, quidquid accepisset. *C. exigit. 2. ibid.* Manifestum igitur esse puto, clausulas irritantes per se non esse, nisi gradum quandam prohibitionis; simulque intelligi potest ratio ejus sententiæ, quam Innocentius protulit. *C. ad apostolicam. 16. de Regularibus*, multa prohibentur, quæ, si facta fuerint, roboris obtinent firmitatem. Cui consentit rescriptum Alexandri III. *C. ex literis. 2. de matrim. contract. contra interdict.* Sane prohibita est præterito digniore, minus digni electio; nec tamen irrita; cum id statui sine gravissimis incommodis litium, ac dubiorum non possit.

(6) Actuum effectus præter jus, et obligationem, quæ conscientiam, seu forum internum attingit, est actio in foro externo. Fieri potest, ut lege humana hæc præcidatur, illa remanente salva. Idem sæpe fit in matrimoniis, quæ præter vinculum internum, et rationem Sacramenti varios annexos habent effectus civiles. His impeditis lege politica non continuo etiam vinculum dissolvitur, aut Sacramenti ratio tollitur. Exemplum præbet *C. de Francia I. de Sponsal.*

(7) In administrandis ac suscipiendis sacris mysteriis multa fiunt contra saluberrimas leges prohibentes, quæ propterea robore suo non carent.

CAPUT XI.

In numero naturalium officiorum ea primum sibi vindicant locum, quæ summum Deum, ac religionem proxime attingunt.

ARGUMENTUM.

LX. Jucundum est sapienti cogitare de naturali hominis cum summo Deo nexu.
LXI. Quem exhibet distincta creatio- nis et Creatoris idea :
LXII. Dein Gubernatoris :
LXIII. Ac finis ultimi. Quid sit illustratio divinæ gloriæ.
LXIV. Officia theoretica erga Deum.
LXV. Officia practica.
LXVI. Cultus externus, in quo consistat :
LXVII. Ejus rationes ac fundamenta.

LXVIII. Religio naturalis.
LXIX. Falsæ quorundam de illa opinioniones.
LXX. Obligationes naturales circa inquirendam religionem veram :
LXXI. Circa eam amplectendam.
LXXII. Et profitendam :
LXXIII. Notio Autonomiæ :
LXXIV. An detur ?
LXXV. Delicta contra religionem.
LXXVI. Religio etiam res sacras, personas sacras, loca sacra attingit.

§. LX.

HOMO vi naturæ atque essentiæ annectitur divinitati, totusque pendet a Creatore suo, Gubernatore, sine ultimo. Hæc vincula supra indicata (1), nunc explicanda sunt accuratius; cum ex eorum contemplatione omnis derivetur religio, et officiorum erga summum Deum complexio (2). Neque accidere jucundius quidpiam homini sapientiæ studioso potest, quam investigare, ac præ oculis habere arctissimum nexum, quo natura sua adstringitur cum divina atque æterna, ac perfectissima mente. Jactent alii longam avorum seriem, et fumosas imagines ostentent; sapienti satis est, nosse et cogitare, se progeniem esse summi Dei, ad eumque, si per cognationum gradus ascendat, ut genealogi faciunt, cito pervenire; quemadmodum Paulus in medio Areopago consistens ajebat, *Deum non longe esse ab uno-*